

Düşünce Dünyamızın En Üretken Sımaları

Nail KARAGÖZ*

Öz

Yazının icadından bu yana insanlar buldukları malzemelere not düşmekte ve yaşadıkları dönemle ilgili birikimlerini sonraki nesillere aktarmaktadırlar. İslam düşüncesinde ise Hz. Peygamber'in (a.s.) döneminden itibaren ilmi eserler kaleme alınmış ve oluşan birikim sonraki nesillere aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda bir insan ömrüne nasıl sığıdığı hayretle gözlemlenen hacimde eser üretmiş müellifler bulunmaktadır. Bu çalışmamızda böyle müellifleri ve bu kadar çok eser üretebilmelerini sağlayan durumları tespiti çalıştık. Bu manada diğerlerine göre öne çıktığını değerlendirdiğimiz Ahmet Rızâ Hân, İrec Efşâr, Süyûtî, İbn Teymiyye, İbn Tolun, İhsan Ozanoğlu'na daha fazla yer vermeye çalıştık. Bu müelliflerden her biri bir insan ömrüne nasıl sığdırıldığı hayretle gözlemlenen miktarda fazla üretim yapabilmiş, bilgi ve becerisi zirvede şahsiyetlerdir. Ele aldığımız her bir müellifin yedi yüzlerle başlayan sayılarda eser ürettiklerini belirtmek gerekir. Bazıları kendi hayatlarını ve eserlerini konu edinen eserler de kaleme almışlardır. Çalışmamız literatür taramasına dayanmaktadır. Literatürde tespit ettiğimiz bilgileri betimleme, gruplandırma, karşılaştırma ve değerlendirmeye tabi tutarak sonuca ulaşmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Rızâ Hân, İrec Efşâr, Süyûtî, İbn Teymiyye, İbn Tolun, İhsan Ozanoğlu.

The Most Productive Faces of Our World of Thought

Abstract

Since the invention of writing, people have been making notes at the materials they have found and passing on their knowledge of the period in which they lived to the next generations. In Islamic thought, since the time of the Prophet (pbuh), scientific works have been written and the knowledge has been tried to be transferred to the next generations. In this context, there are authors who have produced a number of works that are surprisingly observed how they fit in a human life. In this study, we tried to identify such authors and the situations that enabled them to produce so many works. In this sense, we tried to give more space to Ahmet Rida Khan, İrec Efşâr, Suyuti, İbn Taymiyya, İbn Tolun, İhsan

---

* Doç. Dr., KTMÜ İlahiyat Fakültesi, nail.karagoz@manas.edu.kg

Ozanoglu which we consider to be prominent compared to the others. Each of these authors was able to produce astonishingly enough to fit into a human lifespan, and their knowledge and skills are at the top. It should be noted that each author we discussed produced works in numbers starting with seven hundred. In addition some of them wrote works on their own lives and works. Our study is based on literature review. We tried to reach the result by describing, grouping, comparing and evaluating the information we found in the literature.

Keywords: Ahmet Rida Khan, Irec Efsar, Suyuti, Ibn Taymiyya, Ibn Tolun, Ihsan Ozanoglu.

Giriş

Düşünce dünyamız pek çok hazineyi içine barındırır. Her geçen gün bu hazinelerden gün yüzüne çıkartılanlara şahit olmaktayız. Akademik bir eser, kitap, makale, risale vs. de bir hazinedir ve eser üretmek, zor, meşakkatli, birikim ve sabır gerektiren bir iştir. Üretimin sonunda ele alınan eser ise adeta bir hazine gibi kıymetlidir.

Müellif, ürettiği eserler sayesinde kendi çağından başlamak üzere yüzyıllar ötesine kadar düşüncelerini aktarabilen kudretli kişidir. Müellifler içinde az ürettiği halde etkisi büyük olanlar yanında üretkenliğiyle bilinenler da vardır. Özellikle çok üretme yeteneğine sahip müelliflerin başarılarının arkasındaki nedenler incelenmeye değerdir. Zira böylelerinin yaşadıkları gün başına düşen yazdıkları sayfa sayısı küçük bir matematik hesapla bile insanı hayrette bırakacak kadar fazladır. Bu çalışmamızda İslam düşünce tarihinde en fazla eser üretmiş müellifleri ve bu üretimlerine imkan sağlayan etmenleri incelemek istiyoruz. İlk etapta tarihimizde çok eser vermesiyle bilinen bazı şahsiyetlere vefat sıralarına göre kısaca değineceğiz, ardından dikkate değer gördüğümüz bazı simalara ve çalışmalarına yer vereceğiz.

Bunlardan İbn Hazm (ö. 456/1064), Endülüs Emevî hilâfetinin çöküş döneminin en velûd şairi kabul edilir.¹ İbn Hazm fıkıh, hadis, usul, dinler ve mezhepler, tarih, soy bilimi, edebiyat, reddiyeler, vb. konularda eserler yazmıştır. İbn Hazm'ın toplam 80.000 varak tutan, 400 cilt kadar eser

---

¹ İsmail Durmuş, "İbn Hazm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/ 60.

yazdığı ifade edilir.² Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî, (ö. 597/1201) yaşadığı döneme kadar İslâm âlimleri içerisinde, eser sayısı ve telif ettiği ilim dalının çeşitliliği dikkate alındığında en velûd müelliflerden birisi olarak kabul edilir. İbnu'l-Cevzî, tefsir, hadis, fıkıh, akâid, zühd, vaaz, ahlâk, tıp, coğrafya vb. alanlarda 380 civarında eser ortaya koymuştur.³ 300 kadar eser yazdığını ise bizzat kendisi söylemektedir.⁴ İbn Arabî (ö. 638/1240) en üretken tasavvuf müellifleri arasında sayılmaktadır. En az 250 eserinden söz edilmektedir.⁵ Şemseddin Sehâvî, (ö. 902/1497) döneminin en velûd müelliflerindedir. 200'ün üzerinde eser telif etmiş olmasına rağmen bunların önemli bir kısmı günümüze ulaşmamıştır.⁶ 16. yüzyılın en üretken âlimlerinden biri Kemalpaşazâde'dir (ö. 940/1534). Osmanlı şeyhülislâmı ve tarihçisi olan İbn Kemal, birçok alanda Türkçe, Arapça ve Farsça eserler yazmıştır. Çalışmalarının sayısı konusunda kesin bir rakam vermek güç olsa da Cemîl el-Azm kendisine 214, Brockelmann 179, Nihal Atsız 209, Şamil Öçal 226 eser nisbet etmektedir. Bunların bir kısmı müstakil teliflerden, bir kısmı diğer eserlerinin bölümlerinden, aynı eserin değişik isimle kaydedilmiş şekliyle, şerh ve hâşiyelerden oluştuğu kaydedilmektedir.⁷

Kısaca çalışmalarına değindiğimiz yukarıdaki müellifler yanında eserlerinin sayısı ve hacmi çok daha fazla olan ve makalemizin asıl konusunu teşkil eden müellifler de vardır. Bunları başlıklar halinde vermeyi daha uygun görüyoruz:

---

² Adnan Adıgüzel, "Abdulvahid Merrakuşî, El-Mu'cib Fî Telhîsi Ahbârî'l-Mağrib Adlı Eseri ve Tarihçiliği", *Bilimname* XXIX, (2015/2), 51.

³ Alparslan Kartal, "el-İlelu'l-Mutenâhiye Özeline İbnu'l-Cevzî'nin Bazı Metin Tenkidi Uygulamaları", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1, (2017), 105; Ferhat Gökçe, "Ali b. Osman el-Üşî'nin Yaşadığı Dönemde Hadis İlmî", *Uluslararası Ali b. Osman el-Üşî Sempozyumu Bildirileri*, (Türkiye Diyanet Vakfı Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları Bışkek 2018), 478.

⁴ Ahmed Subhi Furat, "Zâhidlerin Tenkidi İbn'ul-Cevzî" *İslam Medeniyeti*, (İstanbul 1969), 7.

⁵ Robert A. Emmons, "Maneviyat Bir Zekâ mıdır? Güdülenme, Biliş ve Nihâî İlgi Psikolojisi" Çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu- Fatma Şengül, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2008/2), 146.

⁶ Cengiz Tomar, "SEHÂVÎ, Şemseddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/314.

⁷ İlyas Çelebi, "Kemalpaşazâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/245.

1. Ahmed Rızâ Hân Birelvî (1856-1921)

Hint alt kıtasında Birelvî cemaatinin kurucusu ve fakih olarak karşımıza çıkan Ahmet Rıza Han, 1856'da Uttar Pradeş eyaletine bağlı Ray Birelî kasabasında doğmuştur. Babasının desteğiyle medrese eğitimi almıştır. Özel hocalardan matematik, tıp ve coğrafya eğitimi almış, Kâdirî, Çiştîyye, Sühreverdiyye ve Nakşibendiyye gibi tarikatlara girmiştir. 1876'da bağımsız olarak fetva vermeye başlamıştır. Rızâ Han 1880'de babasının vefatı üzerine fetva işini üstlenmiş, medreselerde çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Ahmet Han'ın oluşturduğu Birelvî cemaati bugün de faaliyetlerini sürdürmektedir.⁸ Ahmet Rıza Han'ın 1000'den fazla eser kaleme aldığı söylene de9 bunun abartılı olduğu, sayının 50 civarında olduğu da bildirilmektedir. Ayrıca eserlerinin içinde kırk elli sayfalık risâleler mevcuttur. Bunlarla birlikte çeşitli kitaplar üzerine yazdığı hâşiyeleri çoğunluktadır. Ahmet Rızâ Han eserlerini Arapça, Urduca ve Farsça dillerinde yazmasına rağmen Urduca yazdıklarına da çoğunlukla Arapça isimler vermiştir.¹⁰

2. İrec Efşâr (1925-2011)

İranlı kütüphaneci ve bibliyografya uzmanı olan İrec Efşâr,¹¹ 1925 yılında Tahran'da doğmuştur. Babası Dr. Mahmud Efşâr, annesi Nusret Efşâr'dır. Bu ailenin XVI. yüzyılda İran'ın Yezd şehrine göç eden Afşar Türklerine mensup olduğu kabul edilmektedir. İleride de değinileceği gibi her ne kadar Türkçe bilmesede de İrec, Afşar Türkü'dür.¹²

İrec Efşâr 1949 yılında Tahran Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuş, 1950 yılında Kültür Bakanlığı'nda göreve başlamıştır. Bir müddet Farsça öğretmenliği yapan İrec, kısa bir süre sonra mezun olduğu

⁸ Abdülhamit Birişik, "Rızâ Han Birelvî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/ 61-62.

⁹ Abdülhamit Birişik, "Hindistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/ 96; Abdülhamit Birişik, "Hint Alt-kıtasında İslâm Araştırmalarının Dünü Bugünü: Kurumlar, İlmî Faaliyetler, Şahıslar, Eserler", *DİVÂN İlmî Araştırmalar sy. 17* (2004/2), 52.

¹⁰ Birişik, "Rızâ Han Birelvî", 35/62.

¹¹ Bazı kaynaklarda "Afşâr" şeklinde geçse de DİA'da Efşâr olarak geçtiği için bu kullanımı tercih ettik.

¹² Osman G. Özgüdenli, "İslâmî Yazmalara Adanan Bir Ömür: Prof. İrec Afşar (1925-2001)", *BELLETEREN* 75/274 (Aralık 2011), 978.

üniversitede kütüphaneci olarak çalışmaya başlamış ve yaklaşık dokuz yıl bu görevi sürdürmüştür. Bu sırada pek çok dergide yayıncılık ve editörlük yapmıştır. Avrupa'da kütüphanecilik eğitimi alan İrec, Tahran Üniversitesi'nde kütüphanecilik dersleri vermiştir.¹³ 1964'te kendisine Tahran Üniversitesi'ndeki yayınlar müdürlüğü görevi verilmiştir. 1965'ten 1974'e kadar 14 yıl süreyle Tahran Üniversitesi'ndeki merkez kütüphanesi müdürlüğü görevini yürütmüştür.¹⁴ 1965-1973 yılları arasında Tahran Üniversitesi İçtimaî İlimler Fakültesi'nde ders vermiştir. 1969-1978 yıllarında Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Doçent ve Profesör unvanlarını almıştır. Yine bu yıllarda Tahran Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde İslâmî yazmalar ve kütüphanecilik dersleri vermiştir.¹⁵ 1989-1990 yılının kış mevsiminde Bern Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak, 1999 yılında da Farsça yazmaların kataloğunu hazırlamak maksadıyla Avusturya Milli Kütüphanesi'nde çalışmıştır.¹⁶

Hakkında ulaşabildiğimiz yayınların ittifakıyla Prof. İrec Efşâr, iki yüzün üzerinde kitap ve iki binin üzerinde makale yayınlamıştır. 2003 yılında yapılan bir çalışmada müellifin yayınlarının listesi 160 sayfa olarak verilmiştir. Kendisi için ayrıca iki tane de armağan kitap yayınlamıştır.¹⁷ Kendisi hakkında bir makale yazan Özgüdenli onun çalışmalarının önemini şu şekilde ifade etmektedir:

Prof. İrec Efşâr özellikle İslami yazmalar, Farsça yazmaların kataloglanması, resmi vesikalar, yazma kütüphaneleri ve İran arşivleri gibi pek çok alanda temel, öncü ve kalıcı araştırmalar ortaya koymuştur. Yine, yayınladığı iki yüzü aşkın tarihi metin ile İran dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü araştırmalarına ciddi katkılarda bulunmuştur. Yayınladığı ana kaynak ve vesikaların çok önemli bir kısmının Selçuklu, Harzemşah, İlhanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi ve Kaçarlar gibi İran coğrafyasında hüküm süren Türk hanedan ve devletlerinin tarihine ait olduğundan, Efşâr'ın Türk

---

¹³ Özgüdenli, "İslâmî Yazmalara Adanan Bir Ömür: Prof. İrec Afşar (1925-2001)", 975.

¹⁴ Rıza Kurtuluş, "EFSÂR, İrec", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2016) Ek-I/391.

¹⁵ Özgüdenli, "İslâmî Yazmalara Adanan Bir Ömür: Prof. İrec Afşar (1925-2001)", 976.

¹⁶ Özgüdenli, "İslâmî Yazmalara Adanan Bir Ömür: Prof. İrec Afşar (1925-2001)", 976.

¹⁷ Özgüdenli, "İslâmî Yazmalara Adanan Bir Ömür: Prof. İrec Afşar (1925-2001)", 977.

tarihi ve kültürü araştırmalarına da çok büyük katkılarda bulunduğunu özellikle belirtmek gerekir.¹⁸

İrec Efşâr'ın Avrupa'da çeşitli eğitimler ve ilmî ziyaretler maksadıyla bulunduğu bilinmektedir. Bu sırada İstanbul'a da uğramış ve dönemin Türk ilim adamlarıyla da teması olmuştur. Bunlardan birinde yaşananları yine Özgüdenli onun ağzından anlatmaktadır:

1950'li yıllarda değerli dostum Prof. Mucteba Minavi Kültür Ataşesi olarak İstanbul'da bulunuyordu. Bir Avrupa seyahatim esnasında Prof. Minavî'yi İstanbul'da ziyaret ettikten sonra Tahran'a dönmeye karar verdim. Prof. Minavî'nin İstanbul'da bulunan evine girdiğimde içeride bir misafiri vardı. Beni misafirine takdim etti. Sonradan Prof. Faruk Sümer olduğunu öğrendiğim bu misafir bana yaklaştı ve 'demek onca kitap ve makaleyi yayınlayan meşhur İrec Efşâr bu genç delikanlı' dedikten sonra beni kucaklayarak öptü. Prof. Minavî pek de beklemediği bu yakın ilgi karşısında Prof. Sümer'e 'Benimle tanıştığın zaman bana bu kadar yakınlık göstermemiştin. Bu yakınlığın sebebi ne?' diye sordu. Prof. Sümer, Prof. Minavî'ye dönerek 'Dostum, sen bir İranlısın, oysa bu delikanlı bir Efşâr Türkü.' dedi. Prof. Minavî hiç de beklemediği bu cevap karşısında gülerek 'Nereden biliyorsun, İrec Türkçe bilmez ki, eğer ismine bakarak onu Efşâr Türkü zannediyorsan yanılıyorsun' dedi. Buna karşılık Prof. Sümer'in cevabı net oldu: 'Ben sadece ismine bakıp ona Efşâr Türkü demedim. Efşâr Türkü dedim, çünkü bu delikanlının gözleri Efşâr gözleri. Ben bu gözleri Pınarbaşı ve Toros yaylalarındaki Efşârlardan tanıyorum, gözler insanı yanıltmaz.' dedi. Bunun üzerine Prof. Minavî cevap vermedi.¹⁹

Bu hatırayı İrec, yardım ve tavsiyeleriyle desteklediği Özgüdenli'ye evinde bizzat kendisi anlatmıştır.

Kısa biyografisini verdiğimiz Prof. Dr. İrec Efşâr'ın hukuk eğitiminin yanı sıra kütüphanecilik, yayıncılık, editörlük, arşivcilik, öğretmenlik gibi meslekler yaptığına bakılırsa bu kadar fazla yayın yapabilmesinin

¹⁸ Özgüdenli, "İslâmî Yazmalara Adanan Bir Ömür: Prof. İrec Afşar (1925-2001)", 977.

¹⁹ Özgüdenli, "İslâmî Yazmalara Adanan Bir Ömür: Prof. İrec Afşar (1925-2001)", 978.

nedenlerinden en azından bir kısmını zengin meslek çeşitliliğinde aramak gerekir.

3. Eşref Ali Tanevî (1280-1362/1863-1943)

Tam adı Eşref Alî b. Abdilhak et-Tehânevî el-Fârûkî el-Hanefî olan müellif, Hindistan'daki Tehâne'de doğmuştur. İlk öğreniminden sonra Diyûbend'deki el-Medresetü'l-âliye'de eğitim görmüştür. Buradaki hocalardan mantık, felsefe, fıkıh ve usûl-i fıkıh, riyâzî ilimler ve ferâiz, hadis ve tefsir okumuştur. Mekke'de Çiştîyye tarikatına intisap etmiştir. Bir süre Hindistan'daki Câmîu'l-ulûm Medresesi'nde müderrislik yaptıysa da tasavvufî eğilimi ağır bastığı için öğretim faaliyetini terk edip Hindistan'ın çeşitli bölgelerine irşad maksadıyla seyahatler gerçekleştirmiştir. 1897 yılında Tehâne'ye yerleşmiş ve ömrünün sonuna kadar pek ayrılmadığı Tehâne'de 6 Receb 1362 (9 Temmuz 1943) tarihinde vefat etmiştir.²⁰ Eşref Ali, çoğu Arapça ve Urduca olan kitaplarını tefsir, kıraat, kelâm, tasavvuf, ahlâk ve fıkıh ilimlerinde yazmıştır. Risalleleri ile birlikte kendisine nisbet edilen eserlerin sayısının 800 civarında olduğu nakledilmektedir.²¹

4. Süyûtî (ö. 911/1505):

1 Receb 849'da (3 Ekim 1445) Kahire'de doğmuştur.²² 19 Cemaziye'l-evvel 911 (18 Ekim 1505) tarihinde vefat etmiştir.²³ Büyük dedelerinden biri Bağdat'ın Hudayriye mahallesinden Orta Mısır'daki Asyut'a göç etmiştir. Babası Kemâleddin Ebû Bekir ve kendisi Asyût'ta doğmuştur. Kendisini ilimle ilk tanıştıran babası Kemâleddin Ebû Bekir'dir. Babası vâizlik yanında Mısır Abbâsî Halifesi Müstekfî-Billâh'ın hususi imamlığını yapmıştır. Bir

²⁰ A. S. Bazmee Ansarî, "Eşref Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/ 472.

²¹ A. S. Bazmee Ansarî, "Eşref Ali", XI/473; Muntasir Mir, "Bir Bütün Olarak Sure Tefsirde Yirminci Yüzyıl Gelişmesi", çev. Mustafa Özel, *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi XIII-XIV*, (İzmir 2001) 70.

²² Halit Özkan, "Süyûtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/ 188.

²³ Bağdatlı, doğum tarihini 809 olarak verse de diğer kaynaklar 849 olarak kayıtlıdır. Aynı şekilde ölüm tarihini de 9 Cemaziye'l-evvel olarak vermiştir. Fakat diğer kaynaklarda 19 Cemaziye'l-evvel olarak geçmektedir. Bağdatlı'nın verdiği tarihlerin yazım hatasından kaynaklandığı düşünülebilir. İsmail Bağdatlı, *Hediyetü'l-Ârifin, Hediyetü'l-Ârifin: Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-musannifin*, I-II, (İstanbul 1951), 1/534.

dönem Kâhire kadılığına da vekalet eden babası, şerh, ta'lik ve hâşiye türünden eserler yazmış bir müelliftir. Bir sûfi olan Kemâleddin Ebû Bekir İbn Hacer el-Askalânî gibi bazı âlimlerin talebesi olmuştur. Babası İbn Hacer'in derslerine oğlu Süyûtî'yi de götürmüş, vefatına yakın oğlunu arkadaşlarına emanet etmiştir. Bu emanete sahip çıkanlardan biri İbnü'l-Hümâm, diğeri hocası Celâleddin el-Mahallî'dir. Annesinin Türk veya Çerkez asıllı bir câriye olduğu belirtilir.²⁴ Sekiz yaşından önce hafız olmuştur.²⁵ Süyûtî, içlerinde Sâlih b. Ömer el-Bulkînî, Yahyâ b. Muhammed el-Münâvî, Şemseddin es-Sîrâmî, Şehâbeddin eş-Şârimisâhî, Şemseddin Muhammed b. Mûsâ el-Hanefî, Şemseddin Muhammed b. Sa'd b. Halîl el-Merzûbânî el-Hanefî, Sâlih b. Ömer el-Bulkînî, İzzeddin el-Kinânî, Abdülazîz b. Muhammed el-Mikâtî, Seyfeddin İbn Kutluboğa, Kâfiyeci, Şümünnî'nin de bulunduğu yaklaşık 195 hocadan ders almıştır.²⁶

İlk eserini 17 yaşında veren Süyûtî²⁷ Arap dilinde en çok eser yazan müelliflerden biri kabul edilir.²⁸ Kalem oynatmadığı ilim dalı yok gibidir. Bunlar içinde edebiyat, Kur'an ilimleri, hadis, fıkıh, fıkıh usûlü, beyan, tasavvuf ve tarih ağırlıktadır.²⁹ Süyûtî'nin yazdığı kitapların sayısı hakkında çeşitli rakamlar verilmektedir. Özel bu rakamların 295 ile 1194 arasında değiştiğini söylemekte, bu farklılığın nedenleri arasında bazı eserlerin birkaç adla anılmasını veya bir kısmının diğer bir eserinin parçası olmasını göstermektedir.³⁰ Süyûtî, *et-Tehaddüs*'te 7 başlık altında eserlerinin listesini

²⁴ Özkan, "Süyûtî", 38/188; Recep Dikici, "Es-Suyûtî'nin Hulâsa fi'n-Nahv'inin Konya Yusuf Ağa Kütüphanesindeki Yazma Nüshası", *Türk Dünyası Araştırmaları* 98, (Ekim 1995), 221.

²⁵ Dikici, "Es-Suyûtî'nin Hulâsa fi'n-Nahv'inin Konya Yusuf Ağa Kütüphanesindeki Yazma Nüshası", 221; Ahmet Kazım Ürün, "Arap Dili ve Edebiyatı Açısından es-Süyûtî", *Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 9. 10. Sayı, (1994-1995), 82.

²⁶ Özkan, "Süyûtî", 38/188-189.

²⁷ Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, (Ankara: TDV Yayınları: 2014), 447; Enbiya Yıldırım, "Suyuti'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehavi-Suyuti Çekişmesi Bağlamında)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/2 (2006), 150.

²⁸ Nevzat Aşık, "Hicrî IV. Asırdan Sonra Makâmât Yazanlar", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* II, (İzmir 1985), 70.

²⁹ Dikici, "Es-Suyûtî'nin Hulâsa fi'n-Nahv'inin Konya Yusuf Ağa Kütüphanesindeki Yazma Nüshası", 222; Kasım Şulul, "Tarih Usûlü Meselelerine Dair Bir Risâle: Celâleddin Es-Suyûtî'nin (849-911/1445-1505), Eş-Şemârîh Fî İlmi't-Tarih'i", *İSTEM* 11 (Aralık 2008), 125.

³⁰ Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 448. Ayrıca bkz. Abdülkadir Karahan, "Süyûtî", *MEB İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1979), 11/262; Ürün, "Arap Dili ve Edebiyatı Açısından es-Süyûtî",

vermektedir. Bu listedeki sayı 433'tür.³¹ Süyûtî elbette ki *Tehaddüs*'ten sonra da kitap kaleme almış olabilir. Süyûtî'nin eserlerinin çoğu uzun araştırmalar sonucunda üretilmiş değildir. Daha ziyade bilgilerin çeşitli kaynaklardan toplanmasıyla hazırlanmıştır. Bununla birlikte onun uzun uğraşlar sonucu yazdığı kitapları da vardır.³²

Süyûtî pek çok taraftarı yanında rakipleri de olan birisidir. Dolayısıyla pek çok eleştiriye maruz kalmıştır. Onu en fazla eleştirenlerden biri de Sehâvî'dir. Sehâvî, onun çok hızlı eser yazdığını belirtmekte, kendi üretimi değil, başkalarının çalışmalarından istifadeyle eser yazdığı eleştirisinde bulunmaktadır. Sehâvî'ye göre Süyûtî, yaptıklarını abartan biridir. Eserlerinin sayısının üç yüzden fazla olduğu söylene de bunların bir kısmı bir varak, birçoğu da bir fasikülden azdır. Müctehitlik iddiasında bulunması da yanlıştır. Sehâvî'nin iddiaları bunlarla da sınırlı değildir. Süyûtî'nin kendisinden, İbn Teymiyye'den ve İbn Hacer'den intihaller yaptığını söyler. Ona göre Süyûtî kütüphanelerdeki eski kitapları alıp üzerlerinde birtakım değişiklikler yaparak kendisine mal etmektedir.³³ Bu iddialar yanında Süyûtî'nin metodunun dönemi için yaygın bir kullanıma sahip olduğu ve mazur görülebileceği, günümüz ölçülerine göre değerlendirilmemesi gerektiğine dair kanaatler de vardır.³⁴

Süyûtî'nin 62 yıllık ömrüne bu kadar çok eser sığdırmasının nasıl olabildiğine dair çeşitli varsayımlar ileri sürülmüştür. Buna göre Süyûtî'nin bir çiftliği vardır ve buradaki köleleri kitap toplamak için görevlendirir. Bunların getirdikleri malzemeleri düzelterip kendi eseri olarak yayımlar.³⁵ Ne var ki bu varsayımı kanıtlayıcı herhangi bir delile sahip değiliz. Durum ne olursa olsun onun çok üretken bir müellif olduğu gerçeği değişmemektedir.

86; Yıldırım, "Suyuti'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehavi-Suyuti Çekişmesi Bağlamında)", 160.

³¹ Celâleddîn es-Süyûtî, *et-Tehaddüs bi ni'metillah* nşr. E. M. Sartain (Cambridge: el-Matbaatü'l-Arabiyyeti'l-Hadise 1975), 105-136.

³² Dikici, "Es-Süyûtî'nin Hulâsa fi'n-Nahv'inin Konya Yusuf Ağa Kütüphanesindeki Yazma Nüshası", 222.

³³ Yıldırım, "Suyuti'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehavi-Suyuti Çekişmesi Bağlamında)", 153.

³⁴ Karahan, "Süyûtî", 11/262.

³⁵ Yıldırım, "Suyuti'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehavi-Suyuti Çekişmesi Bağlamında)", 160.

5. Takıyyüddin İbn Teymiyye (ö. 728/1328)

10 Rebiulevvel 661'de (22 Ocak 1263) Harran'da doğmuş, ailesinin Şam'a göçmesi nedeniyle 667'den itibaren Şam'da büyümüştür.³⁶ İlim geleneği olan bir ailede yetişmiş ve pek çok âlimden ilim tahsil etmiştir. 20 Zilkade 728 tarihinde Dimeşk kalesinde vefat etmiştir.³⁷

İbn Teymiyye güçlü bir Kur'an ve hadis bilgisine sahipti. Ahmed b. Hanbel'den sonra Hanbeli mezhebinde en büyük gelişmeyi o sağlamıştır. Mücadeleci bir kişiliği vardır. Yaşadığı dönemin sorunlarının nedenlerini ve bunlara üretilecek çözümleri tespit etmeye çalışmıştır. Bu esnada kullandığı keskin dil ve etkin tavrı ile pek çok kişiyi ve yaygın olarak benimsenmiş görüşleri eleştirmiştir. Bu durum, dönemin sözü geçen yöneticilerini ve ulemâsını rahatsız ettiği için hayatının önemli bir kısmı hapiste geçmiştir.³⁸

İbn Teymiyye İslam dünyasının en velûd müelliflerinden birisidir. İbn Abdi'l-Hâdî'nin kendisi hakkında "Ümmet içinde ne kendinden öncekilerin ne de sonrakilerin ondan daha fazla eser telif ettiğini biliyorum."³⁹ dediği nakledilir. Yazmak için kitaba ihtiyaç duymazdı, ezberinden yazardı. Bu yüzden telifatının çoğunu hapiste olduğu dönemlerde gerçekleştirebilmiştir.⁴⁰ Yine İbn Abdi'l-Hâdî'nin beyanına göre İbn Teymiyye ezberden ve çok hızlı yazan biriydi. Bir günde bir cilt veya bir oturuşta kırk sayfa yazabilirdi. Bir soruya bir cilt tutacak kadar cevap yazabilirdi.⁴¹

Öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye, *Esmâ'ü mü'ellefâti Şeyhilislâm İbn Teymiyye* adlı eserinde İbn Teymiyye'nin eserlerinin listesini vermektedir. Bu listedeki eserlerin sayısı 339'dur.⁴²

³⁶ Takıyyüddin İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl alâ Şâtîmî'r-resûl*, nşr. Muhammed b. Abdullah b. Ömer el-Halevânî - Muhammed Kebîr Ahmed Şevderî, (Demmân 1417/1997), 1/52.

³⁷ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl alâ Şâtîmî'r-resûl*, 1/54.

³⁸ Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 547.

³⁹ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl alâ Şâtîmî'r-resûl*, 1/69.

⁴⁰ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl alâ Şâtîmî'r-resûl*, 1/71-152.

⁴¹ Muhammed İbn İbrâhim eş-Şeybânî, *Evrâku Mecmûatin min Hayâti Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*, (Kuveyt: Mektebetü İbn Teymiyye 1989), 118.

⁴² İbn Kayyim el-Cevziyye, *Esmâ'ü mü'ellefâti Şeyhilislâm İbn Teymiyye*, nşr. Selâhaddin el-Müneccid, (Beyrut: 1403/1983).

Hız. Peygamber'e (s.a.s.) dil uzatana verilecek ceza ile ilgili çalışması olan *es-Sârimü'l-meslûl*'ü tahkik ve neşreden Muhammed b. Abdullah b. Ömer el-Halevânî - Muhammed Kebîr Ahmed Şevderî kitabın giriş kısmında İbn Kayyim'in eserlerinin bir listesini vermişlerdir. Listeyi alfabetik sıraya göre yaptıklarını söyleyen nâşirler bazı eserlerin isimlerindeki ihtilaftan dolayı tekrar yazılmış olabileceği kaydını düşmektedirler. Yine onların beyanına göre bu listedeki eserlerin pek çoğunun nüshasına ulaşamamıştır, elde yalnız isimleri bulunmaktadır.⁴³ Bu listedeki sayı 702'dir.⁴⁴ Öğrencilerinden Zehebî, İbn Teymiyye'nin eserlerinin 1000 kadarını topladığını sonra ise başka eserlerine de rastladığını söylemektedir.⁴⁵ Telifâtının 500 cildinin basıldığı bildirilmektedir.⁴⁶

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde İbn Teymiyye'nin 143 eseri baskı bilgileriyle birlikte ve ilim dallarına göre listelenmiştir. Buna göre İbn Teymiyye'nin eser verdiği ilim dalları şunlardır: Akaid ve Kelâm, Kıraat ve Tefsir, Hadis, Fıkıh, Fıkıh Usulü, Dinler ve Mezhepler Tarihi, Felsefe ve Mantık, Diğer Eserleri.⁴⁷

6. Şemseddin İbn Tolun (ö. 953/1546)

9. Yüzyılın son çeyreğinde Dımaşk'ın Sâlihiye semtinde doğmuştur. Türk bir aileye mensuptur. Dedelerinden Humâreveyh'in bir memlûk; annesinin ise Türkçeyi çok iyi konuşan bir Anadolu kadını olduğu bilinmektedir.⁴⁸ İlk hocaları babası Ali b. Ahmed (ö. 911/1505), müftülük ve kadılık yapmış olan amcası Cemâleddin Yûsuf (ö. 937/1530), dedesi Şemsüddîn Muhammed (Ahmed) (ö. 887/1482) ve dedesinin kardeşi Burhanüddîn b. Kındîl'dir (ö. 887/1482). "Hanefî" nisbesinden Hanefî mezhebine mensup olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁹ Yaşadığı Dimeşk'te Şafiî ve

⁴³ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl alâ Şâtimi'r-resûl*, I/70.

⁴⁴ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl alâ Şâtimi'r-resûl*, I/71-152.

⁴⁵ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl alâ Şâtimi'r-resûl*, I/70.

⁴⁶ Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 546.

⁴⁷ Ferhat Koca, "İbn Teymiyye, Takıyyüddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/394-398.

⁴⁸ İbn Tolun, Şemsüddîn Muhammed b. Ali b. Tolun ed-Dımaşkî, *el-Fülkü'l-meşhûn fi ahvâli Muhammed b. Tolân*, nşr. Muhammed Hayr Ramazân (Beyrut: Dârü İbn Hazm 1416/1996), 27.

⁴⁹ İbn Tolun, *el-Fülkü'l-meşhûn*, 27.

Hanbelî mezheplerine mensup insanların yoğunlukta olmasına rağmen kendisinin Hanefî olması, Hanefî olan amcası Cemaleddin Yusuf'un etkisine bağlanmaktadır.⁵⁰

İbn Tolun kendi anlatımına göre yedi yaşında hafız olmuş (887/1482), otuz sekiz ilim dalında eğitim görmüştür. Bunlar içinde kıraat, tefsir, fıkıh, hadis, tasavvuf gibi ilahiyat ilimleri yanında tarih, tıp, lügat, sarf, nahiv, meânî, bedî', arûz, hesap, astronomi, matematik, geometri hendese, musiki, hat ve edebiyat gibi zamanında okutulan ilimlerin tamamı vardır. İbn Tolun, bu ilim dalları kapsamına giren, toplamda 72'den fazla ilimde öğrenim gördüğünü kaydetmiştir. *el-Fülkü'l-meşhûn* adlı kitabının 28-55. sayfaları arasında ezberlediği ve okuduğu kitaplarla aralarında Süyûtî'nin de bulunduğu hocalarının listesini vermektedir. Onun çok sayıda hocadan - bazılarında birden fazla- icazet aldığı bilinmektedir. Aldığı icazetleri bir cilt halinde toplamış ancak bir isyan sırasında kaybetmiştir.⁵¹ İcazetlerinin bile bir ciltlik bir eser meydana getirecek kadar olması aldığı eğitimin ne kadar kapsamlı olduğunu göstermektedir. Devrinin öğrenim metodu gereği pek çok kitabı ezberlemiştir. İbn Tolun, ezberlediği ve hocalarına arz ettiği kitapları, hocalarının onay kayıtlarını *el-Fülkü'l-Meşhûn*'da zikretmiştir.⁵²

İbn Tolun pek çok görev üstlenmiş, pek çok alanda hocalık yapmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Kur'an-ı Kerim kıraati, hadis kıraati, imam-hatip, müderris, kütüphane memuru, yönetici/nâzır, murakıp ve mubassır, muîd (asistan), tasavvuf hocası (şeyh), fakih.⁵³

el-Fülkü'l-meşhûn'un 73-142. sayfaları arası yazdığı eserlerin listesine ayrılmıştır. Bu listede 726 eser bulunmaktadır. Eserlerini alfabetik sıraya göre listeleyen İbn Tolun'un alfabedeki bütün harflerle başlayan eserleri olması hayli ilginçtir. İbn Tolun'un eserlerinin bu kadarla sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Zira *el-Fülkü'l-Meşhûn*'u neşreden Muhammed Hayr, başka kaynaklardan tespit ettiği 27 eseri daha İbn Tolun'a nisbet etmektedir.

⁵⁰ Abdurrahman Kurt-Rabia Kurt, "Bir Âlimin Kendi Dilinden Eğitim Hayatı: Şemsüddîn İbn Tolun ed-Dımaşkî (880-953/1473-1546)" *Hadis ve Siyer Araştırmaları* V/2 (2019), 336-337.

⁵¹ İbn Tolun, *el-Fülkü'l-meşhûn*, 53.

⁵² İbn Tolun, *el-Fülkü'l-meşhûn*, 30.

⁵³ Kurt-Kurt, Bir Âlimin Kendi Dilinden Eğitim Hayatı: Şemsüddîn İbn Tolun ed-Dımaşkî (880-953/1473-1546)", 345-346.

Böylece sayı 753'e çıkmaktadır.⁵⁴ Eserleri tahrir, tasnif, telif, ihtisar, şerh gibi muhtelif türlerdedir.⁵⁵ Çok velud bir yazar olduğundan dolayı İbn Tolun, hocası Süyûtî'ye benzetilmiştir. Eserlerinin çoğu tarih ve hadis alanlarına aittir. Ayrıca üç divanda topladığı şiirleri vardır. Ne var ki çoğu risale boyutunda olan bu eserlerin büyük kısmı günümüze ulaşmamış veya istifade edilemeyecek şekilde intikal etmiştir.⁵⁶ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde bazı eserlerinin isimleri verilmiştir.⁵⁷

7. İhsan Ozanoğlu (1907/1981)

15 Nisan 1907'de Kastamonu'da doğan İhsan Ozanoğlu, düşünce dünyamızın en üretken simalarından olmasına rağmen yeterince tanınmamış, yerel kalmıştır. Ancak eser verdiği alan çeşitliliği ve üretkenliğiyle her düşünür tarafından tanınmayı hak etmektedir. Bu bakımdan makalemizde Ozanoğlu'na biraz daha fazla yer vermek istiyoruz.

Babası, döneminin ve günümüzün Kastamonu'sunda en önemli ziyaretgahlarından olan Şeyh Şaban-ı Veli Dergahı'nın zâkirbaşısı Âşık Ahmet'tir. Annesi ise Hafize Emine Hanım'dır.⁵⁸ Bu iki şahsiyet, Ozanoğlu'nun eğitiminde önemli yeri olan ve ilk eğitim görevi yapan kişilerdir. Mûsiki hevesini babasından alan Ozanoğlu, daha yedi yaşındayken annesinin gözetiminde hafızlığını tamamlamıştır.⁵⁹ Annesinin yönlendirmeleriyle gördüğü, duyduğu her şeyi merak eden bir kimlik kazanan Ozanoğlu, ilerleyen yıllarda edebiyata, gazeteciliğe,

---

⁵⁴ Bkz. İbn İbn Tolun, *el-Fülkü'l-meşhûn*, 145-148. Bazı araştırmacılar İbn Tolun'un eserlerinin sayısı hakkında 746, 751, 758 gibi rakamlara ulaşılar da tekrarlar çıkıldıktan sonra net rakamın 753 olduğu anlaşılmaktadır. Bkz İbn Tolun, *el-Fülkü'l-meşhûn*, 10.

⁵⁵ Kurt-Kurt, Bir Âlimin Kendi Dilinden Eğitim Hayatı: Şemsüddîn İbn Tolun ed-Dımaşkî (880-953/1473-1546)", 347.

⁵⁶ Ahmet Kavas, "İbn Tolun, Şemseddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/415.

⁵⁷ Kavas, "İbn Tolun, Şemseddin", 20/415-416.

⁵⁸ İhsan Ozanoğlu, *Türk Büyüklerinden Ünlü Bilgin ve Mutasavvıf Şaban-ı Veli Hayatı, Eserleri ve Külliyesi*, (Kastamonu 1966), 3.

⁵⁹ İhsan Ozanoğlu, *Mushaflarda İmla Hataları*, (Kastamonu ts.), 2.

kütüphaneciliğe, din adamlığına vs. merak salmış ve bu alanlarda eser vermiş bir kişidir.⁶⁰

15-16 yaşlarından itibaren cami kürsülerinde vaaz vermeye başlayan Ozanoğlu, sonraki yıllarda resmi olarak Kastamonu'nun Çayırçık, Çavundur ve Aksinir köylerinde ilkokul öğretmenliği yapmıştır. Yine Kastamonu'nun çeşitli okullarında Farsça, Osmanlıca, edebiyat, müzik ve din dersleri vermiştir. 1947 yılından itibaren Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde müdürlük yapmış, 1963 yılında emekli olana kadar bu görevini sürdürmüştür.⁶¹ 13 Şubat 1981'de Kastamonu'da vefat etmiş ve Duruçay köyünde defnedilmiştir.

Çok yönlü bir müellif olan Ozanoğlu'nun bu birikimini çok çeşitli ilim dallarında aldığı eğitime bağlamak yanlış olmaz. Zira çok sayıda hocadan resmî ve gayr-ı resmi olarak ders almış ve kendini yetiştirmiştir. İlk hocası olan annesinden Arapça, Farsça ve klasik mûsiki öğrenmiştir.⁶² Yine annesinin kış gecelerinde söylediği manileri yazarak⁶³ halk edebiyatına ilgi duyduğunu göstermiştir. Ziya Demircioğlu'ndan İslam Tarihi ve İran dili ve Edebiyatı⁶⁴, Salih Efendi'den Mesnevî⁶⁵, mühtedi Fethullah Efendi'den Fransızca ve Arapça⁶⁶, Nasrullah Camisi baş imamı reisü'l-kurra Bahaüddin Efendi'den⁶⁷ ve Hafız Ömer Efendi'den kıraat⁶⁸ tahsil etmiştir. Yine Ömer Efendi'den Meanî, Beyan, Bedi ve Aruzu bitirmiş; Risale-i Cezerî'yi okumuş, Fıkıh ve Feraiz'den Mülteka ve Siraciye, Usul'den Menar, Akaid'den Celal, Hadis'ten Sahihu'l-Buharî, Tefsir'den Celaleyn okuduktan sonra astronomi

---

⁶⁰ Nail Karagöz, "Kastamonulu Çok Yönlü İlim Adamı İhsan Ozanoğlu'nun Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Third Sarajevo International Conference on Social Sciences by FBA*, (Sarajevo, Bosnia and Herzegovina: April 27-30 2017), 111.

⁶¹ Karagöz, "Kastamonulu Çok Yönlü İlim Adamı İhsan Ozanoğlu'nun Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme", 111.

⁶² İhsan Ozanoğlu, *Divan Edebiyatı Genel Bilgi, Eleştiri*, Dizi I, (Kastamonu 1977), (Daktilo yazısı), 17.

⁶³ İhsan Ozanoğlu, *Maniler I*, (Kastamonu ts.), (Daktilo yazısı) 5.

⁶⁴ Ozanoğlu, *Divan Edebiyatı Genel Bilgi, Eleştiri*, Dizi I, 44.

⁶⁵ İhsan Ozanoğlu, *Kastamonu Kültür ve Folkloru Dini ve Tasavvufi Edebiyat 14. Kısım Kur'an-ı Kerim Okumakta Üstad Hafızlar*, (Kastamonu yk.1972), 18.

⁶⁶ Ozanoğlu, *Kastamonu Kültür ve Folkloru Dini ve Tasavvufi Edebiyat 14. Kısım Kur'an-ı Kerim Okumakta Üstad Hafızlar*, 25.

⁶⁷ Ozanoğlu, *Mushaflarda İmla Hataları*, 10.

⁶⁸ Ozanoğlu, *Kastamonu Kültür ve Folkloru Dini ve Tasavvufi Edebiyat 14. Kısım Kur'an-ı Kerim Okumakta Üstad Hafızlar*, 23; Ozanoğlu, *Mushaflarda İmla Hataları*, 9.

eğitimi almıştır.⁶⁹ Bina, Maksud, Avamil, Kâfiye, Siraciye, Cezerî Manzumesi, Gülistan kitaplarını ezberlemiştir.⁷⁰ Ozanoğlu 4 yıl boyunca yaz tatillerinde Hafız Ömer Efendi (Aköz), Fethullah Efendi ve diğer hocalar arasında ders almak için mekik dokumuştur. Hafız Ömer Efendi bu çalışkanlığı görünce evinin karşısında Ozanoğlu'na bir ev kiralamış ve geceleri zengin kütüphanesinden yararlanmasına imkân sağlamıştır.⁷¹

Arapça ve Tefsir hocası olan Çerkez Zâhidü'l-Kevserî ile,⁷² *Hulasatü'l-Beyan* sahibi Vehbi Hoca ile⁷³ ve Muhammed Hamidullah Hoca ile yakın ilişki içindedir. Hatta Hamidullah Hoca Fransa'ya giderken Kastamonu'ya uğramış, ilmî edebî neşriyatından ve bilhassa Farsça şiirlerinden Ozanoğlu'nu tanıdığı için ziyaret lütfunda bulunmuştur. Arapça olarak yaptıkları sohbetle Ozanoğlu ona Ezher'in durumunu sorar. Hamidullah Hoca celallenir ve şöyle der: “el-Ezher?... Mezbehatü'l-ulûm ve makberatü'l-fünûn...”⁷⁴

Ozanoğlu, okuduğu okullardaki hocaları yanında özel olarak ders aldığı hocalardan da istifade etmiştir. Tespit edebildiğimiz hocaları ve aldığı dersleri tablo halinde şöyle gösterebiliriz:

	Eğitim Aldığı veya Yararlandığı Alan	Hocaları
DİL	Arapça	Annesi, Zâhidü'l-Kevserî
	Arap Nahiv ve Edebiyatı	Ömer Aköz
	Aruz	Ömer Aköz
	Beyan, Meâni	Fethullah Efendi
	Farsça	Annesi, muhtelif hocalar
	İran Dili ve Edebiyatı	Ziya Demircioğlu
	Fransızca (4 yıl)	Fethullah Efendi
Ermenice	Fethullah Efendi,	

⁶⁹ Ozanoğlu, *Kastamonu Kültür ve Folkloru Dini ve Tasavvufî Edebiyat 14. Kısım Kur'an-ı Kerim Okumakta Üstad Hafızlar*, 25.

⁷⁰ İhsan Ozanoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve Tefsir ile İlgili Eserler Literatür*, (Kastamonu ts.), 35.

⁷¹ Ozanoğlu, *Kastamonu Kültür ve Folkloru Dini ve Tasavvufî Edebiyat 14. Kısım Kur'an-ı Kerim Okumakta Üstad Hafızlar*, 27.

⁷² İhsan Ozanoğlu, *Kur'an-ı Kerim'den Ayet Bulma Rehberi*, (y., ts.), 15.

⁷³ Ozanoğlu, *Kur'an-ı Kerim'den Ayet Bulma Rehberi*, 16.

⁷⁴ Ozanoğlu, *Kur'an-ı Kerim'den Ayet Bulma Rehberi*, 16-17.

		Agop Dilaçar
	İbranice	muhtelif hocalar
	Süryanice	muhtelif hocalar
İLÂHİYAT	İslami İlimler	Annesi
	Tefsir	Safranbolulu Vasfi Hoca, Zâhidü'l-Kevserî
	Hadis	Safranbolulu Vasfi Hoca
	Âyin ve Naatkârlık	Ahmet Asım Efendi
	İslam Tarihi	Ziya Demircioğlu
	Mantık	Ömer Aköz
	Kıraat	Ömer Aköz, Bahaüddin Efendi, Hacı Hatib Efendi
	Usûl-i Fıkıh	Ömer Aköz
	Feraiz	Ömer Aköz
	Usûl	Mürdiyye Müderrisi Halit Efendi
HAT	Hat	Emrullah Demirkaya
	Kûfi, reyhâni, sülüs, nesih ve tâlik yazı stilleri	Kendisi meşketmiştir.
MUSİKİ	Klasik musiki	Annesi
	Keman	Serkiz Usta
	Ud	Necmeddin Rifat
	Saz/Bağlama	Âşık Hasan
	Diğer musiki üstatları	Neyzen Emin Dede, Karakadioğlu Rifat Bey, Kompozitör Kemal İlerici
ASTRONOMİ		Ömer Aköz

Bunlara ilave olarak dönemin eğitim anlayışı gereği Ozanoğlu, bazı hocalardan kitap okumaları yapmıştır. Eserlerinden tespit edebildiğimiz kadarıyla onlardan bazıları da şunlardır:

Okuduğu Kitaplar	Kitap Hocaları
<i>Nasihât-ı hükemâ, Bend-i Attar, Gülistan ve</i>	Mürdiyye Müderrisi

<i>Bostan</i>	Halit Efendi
<i>Mesnevî</i>	Salih Efendi
<i>Mülteka</i> (Fıkıh ve Feraiz)	Ömer Aköz
<i>Siraciye</i> (Fıkıh ve Feraiz)	Ömer Aköz
<i>Menar</i>	Ömer Aköz
<i>Akaid'den Celal</i>	Ömer Aköz
<i>Sahihu'l-Buharî</i>	Ömer Aköz
<i>Celaleyn</i>	Ömer Aköz
<i>Risale-i Cezerî</i>	Ömer Aköz
İbn Hacib'in <i>Kafiyesi</i>	Ömer Aköz
<i>Bina, Maksud, Avamil, K'afiye, Siraciye, Cezerî</i> <i>Manzumesi, Gülistan</i>	Ezberindedir

Ozanoğlu, kütüphaneci olmanın verdiği imkanları son derece verimli kullanmış ve kendi ifadesiyle yüz binden fazla kitaptan feyiz almıştır. Ayrıca yarım milyondan fazla kitabı da etüt etmiştir.⁷⁵ Bu yoğun tempoyu anlatmak için kendisi şöyle der: “Günde ortalama 4-6 saat uykuya, ibadet, yemek ve istirahat için 2 saat ayırabilirim. Her gün fasılasız 16 saat okur ve yazarım.”⁷⁶

Çok çeşitli alanlarda aldığı bu sıkı eğitim ona eğitim aldığı her alanda kalem oynatabilecek bir yetkinlik vermiştir. Bu sayede o, din sahasından musikiye ve sağlığa kadar pek çok sahada eser vermiş bir müelliftir. Yazdığı eserlerin sayısı ve yazış biçimi ile ilgili olarak şöyle der: “Yazdıklarım 1500-1600 civarında... Müsvedde adetim yok. Doğrudan doğruya yazarım ve bu nüshayı ucuz pahalı Kültür Bakanlığı veya devlet müesseselerinden birine satarım. Maksadım kazanç değil. Kitabım ve emeğim zayı olmasın, yangını var, zelzelesi var. Bağışladığım veya sattığım yerde benden daha sağlam hifzederler diye.”⁷⁷ 1500 civarında eser yazmış⁷⁸ birisi olmasına rağmen Ozanoğlu tevazuu elden bırakmaz ve okumanın cehli idrak olduğunu şu ibretlik sözlerle dile getirir: “Ben her an biraz daha cehlini idrak eden, okudukça aczini anlayan bir ilim aşkıyım. Yedi lisanla kitap okur, beş

⁷⁵ Ozanoğlu, *Kur'an-ı Kerim'den Ayet Bulma Rehberi*, 13.

⁷⁶ Ozanoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve Tefsir ile İlgili Eserler Literatür*, 24.

⁷⁷ Ozanoğlu, *Divan Edebiyatı Genel Bilgi, Eleştiri, Dizi I*, 95.

⁷⁸ Ozanoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve Tefsir ile İlgili Eserler Literatür*, 27.

lisanla şiiir yazar ve ilmî eser tedvin ederim. Lakin okudukça, gün geçtikçe ve ilim deryasında biraz daha enginlere doğru açıldıkça meğer derim, ben arkamda bıraktığım âlemde yaşarken bir hiç imişim...”⁷⁹

O, hiçbir eserini maddî ve manevî bir ihtirasla yazmamıştır. *Kur’an-ı Kerim ve Tefsir İle İlgili Eserler Literatür* kitabını yazarken de şöhret ihtirası ve basım kazancı gibi bir düşünce taşımamıştır. Özellikle ömrünün tamamlamaya yetmeyeceği tefsiri *el-Furkan*’ı yazarken rahmet ve mağfiretine vesile olmasından başka bir amaç taşımamıştır.⁸⁰

Ozanoğlu yazma konusunda herhangi bir zorluk çekmez, endişe duymaz. Çok hızlı bir şekilde yazabilir. Bir eserinde, 72 yaşında olmasına rağmen her gün en az 200 sayfa okuyup en azından 50 büyük sayfa telif yazdığını, bazı günler not almak şartı ile 400-500 sayfa okuduğu gibi 130 sayfaya kadar da yazabildiğini söylüyor.⁸¹ Onun endişesi yazdıklarının kaybolması yönündedir. Zira eserlerini deftere kurşun kalemle veya daktiloda kopya kâğıdı ile yazar. Kopya ve kurşun kalemle yazılanlar silinmeğe ve okunamaz hale gelmeye mahkûm olduğundan endişelidir. Hatta bu yazdığı satırlar için de aynı endişeyi duymaktadır. Öğullarına istinsah ve basımı vasiyet etmiş olsa da bir kamyonet kitabı için fazla ümitli değildir. Hele yaşadığı dönem için bunların basılmasını muhal görür ve bu üzüntü içinde olan bir yazarın eserlerinin listesini vermeyi son derece makul ve tabii bir hareket olarak görür.⁸²

Ozanoğlu eserlerinin kaybolmasından, satırlarının silinmesinden endişelidir. Bu yüzden *Divan Edebiyatı Genel Bilgi, Eleştiri, Dizi II* adlı eserinin 707-805. sayfaları arasında alfabetik olarak eserlerinin listesini verir. Buna göre 1501 eseri vardır. 28 eserini kayıp olarak, 20 eserini de tamamlanmamış olarak kaydeder. Böylece toplam eser sayısı 1549’a ulaşır. Yine Ozanoğlu, 1978’de latin harfleriyle ve el yazısıyla hazırladığı *Divan Yolunda* adlı eserinin ilk bölümünde “Ozanoğlu’nun Dini Eserleri” başlığı altında 2-13. sayfalar arasında kendi el yazısıyla 145 eserinin ismini kaydetmiştir. İlahiyat’ın Tefsir, Kıraat, İslam Hukuku, Kelam, Mezhepler Tarihi, Tasavvuf vb. alanlarıyla ilgili olan bu eserlerden bazıları şunlardır:

⁷⁹ Ozanoğlu, *Kur’an-ı Kerim ve Tefsir ile İlgili Eserler Literatür*, 31-32.

⁸⁰ Ozanoğlu, *Kur’an-ı Kerim ve Tefsir ile İlgili Eserler Literatür*, 47.

⁸¹ Ozanoğlu, *Kur’an-ı Kerim ve Tefsir ile İlgili Eserler Literatür*, 24.

⁸² Ozanoğlu, *Kur’an-ı Kerim ve Tefsir ile İlgili Eserler Literatür*, 46.

7.1. Tefsir ve Kıraat İlmîyle İlgili Çalışmaları

Eserlerinin önsözlerinde tefsir çalışmalarıyla ilgili bilgiler veren Ozanoğlu hem tefsir okutmuş hem de bu konuda eserler kaleme almıştır. Nasrullah Camisinde Ramazan günleri ikinci namazından sonra tefsir okutmuş,⁸³ yine aynı yerde Alak suresinin ilk 5 ayetinin tefsirini 30 günde herhangi bir kitaptan yararlanmadan yapmıştır. Tefsir derslerinde Zemahşerî'nin, Râzî'nin ve İbn Cerir'in tefsirlerindeki ibareleri bir iki tekrarlama ile ezberleyip derste metinleri aynen okuyabilmektedir. Kendi deyimiyle bu ilahî lütuf ona talebeliğinde verilmiştir.⁸⁴

Bezzavî'nin *Envaru't-Tenzil* adlı tefsirine yazılan haşiyelerin 60 tanesini incelemiş, buna göre bu haşiyelerden en büyük ve en üstünü olarak Kastamonulu Şeyhzade Haşiyesi, ikinci olarak da Sadi Çelebi'nin *Haşiyetü Envari't-Tenzil*'i olduğu kanaatine ulaşmıştır.⁸⁵ Bezzavî, Ragıb ve Hâzin'e ciddi eleştirilerde bulunan Ozanoğlu, bu yolla her yazılanı kabul etmeyen, kaynak kitaplar da dahil eserlere eleştirel bakabilen bir metot takip ettiğini göstermiştir.⁸⁶

el-Furkan fi Tefsiri'l-Kur'an Türkçe Kur'an-ı Kerim Tefsiri ismiyle bir tefsir çalışmasına başlayan Ozanoğlu, bu çalışmasını tamamlayamadan vefat etmiştir. Ozanoğlu'nun Tefsir ve Kıraat ilmine dair bazı çalışmaları şunlardır:

- *Anlamları ile Kur'ân-ı Kerim Lafızları Dizisi 1-15*
- *Duraklar (Başlama-Bitme)*
- *el-Beyân Fî Ulûm İl Kur'ân: Kur'ân-ı Kerim'in Tarifi*
- *el-Fûrkan Fi Tefsir İl Kur'ân: Giriş*
- *el-Fûrkan Fi Tefsir İl Kur'ân: Kur'ân-ı Kerim ve Tefsir İle İlgili Eserleri 1-2*
- *Eski Mushaflarda ve Hak Dininde İmla Hataları*
- *Harflerin Mahreçleri*
- *Kıraat İlmî*
- *Kur'ân Falı*

⁸³ Ozanoğlu, *Divan Edebiyatı Genel Bilgi, Eleştiri, Dizi I*, 48.

⁸⁴ Ozanoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve Tefsir ile İlgili Eserler Literatür*, 35.

⁸⁵ Ozanoğlu, *Divan Edebiyatı Genel Bilgi, Eleştiri, Dizi I*, 49.

⁸⁶ Ozanoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve Tefsir ile İlgili Eserler Literatür*, 38; Ozanoğlu, *Mushaflarda İmla Hataları*, 21.

- *Kur'ân Filolojisi Sözlükçe Bölümü 1-3*
- *Kur'ân-ı Kerim Dili*
- *Kur'ân-ı Kerim Falı*
- *Kur'an-ı Kerim Filolojisi Sözlük Notları*
- *Kur'ân-ı Kerim Kâmusu 1-4*
- *Kur'ân-ı Kerim Okumak*
- *Kur'ân-ı Kerim Okumakta Üstad Hafızlar*
- *Kur'ân-ı Kerim Öğrenimi*
- *Kur'an-ı Kerim Sözlüğü Hakkında*
- *Kur'ân-ı Kerim Tarihi*
- *Kur'ân-ı Kerim ve Tefsir İle İlgili Genel Bilgiler 1-4*
- *Kur'ân-ı Kerim ve Tefsir İle İlgili Konular, Bölüm ve Diziler*
- *Kur'ân-ı Kerim Yazısı*
- *Kur'ân-ı Kerim Yazısı 1-2*
- *Kur'ân-ı Kerim'de Bulunmayan Sözcükler*
- *Kur'ân-ı Kerim'de İmla Sorunu*
- *Kur'ân-ı Kerim'de Muhkem ve Müteşabih Ayetler*
- *Kur'ân-ı Kerim'de Nasih ve Mensuh*
- *Kur'ân-ı Kerim'den Âyet Bulma Rehberi 1-2*
- *Kur'ân-ı Kerim'in Cem'u Tertibi*
- *Kur'ân-ı Kerim'in Dili*
- *Kur'ân-ı Kerim'in Edebi Nitelikleri*
- *Kur'ân-ı Kerim'in İsimleri*
- *Kur'ân-ı Kerim'in Konuları*
- *Kur'an-ı Kerim'in Lahni*
- *Kur'ân-ı Kerim'in Maksad ve Gayesi*
- *Kur'ân-ı Kerim'in Muhtevası*
- *Kur'ân-ı Kerim'in Nüzul Sebepleri*
- *Mubhemat ve Garaib Ul Kur'ân*
- *Mushaflar Hakkında*
- *Mushaflarda İmla Hataları*
- *Mushaflarda İmla Hataları Listesi*
- *Mushaflarda İmla Hataları Tashihi Esasları 1-11*
- *Müteşabihat*
- *Nasih ve Mensuh*

- *Secavend İşaretleri*
- *Secde Ayetleri*
- *Sıfat Ul Huruf*
- *Sûrelerin Alfabetik Dizisi*
- *Sûrelerin Fasılları*
- *Sûrelerin Nüzul Yerleri*
- *Tecvid İlmi*
- *Tefsir Usülü*
- *Türkçe Kur'ân ve Namaz Davasının Butlanı Hakkında İlmî Bir Araştırma*

7.2. İslam Hukuku

Ozanoğlu'nun İslam Hukukunun değişik alanlarıyla ilgili çalışmaları olduğu da bilinmektedir. 1932'de *Mülteka'l-Ebhur*'un ibadete dair bahislerini tercüme etmiş ancak maddi imkansızlıklardan dolayı yayınlamamıştır.⁸⁷ Bunun yanında onun bu alanla ilgili bazı çalışmaları şu şekilde verilebilir:

- *Asrımızda Fıkıh Meseleleri*
- *Evlenme Hukuku (Yarım kalanlar arasındadır)*
- *Gerçek Hac*
- *Hukuk Folkloru*
- *Kıyas*
- *Oruç (Kastamonu-1947)*
- *Ölünün Borçları*
- *Resim ve Din*
- *Riayete Mecbur Olduğumuz Cami Nizamı*
- *Sokağa Tükürme ve Din*
- *Temizlik ve Din*
- *Veraset Hukuku (Yarım kalanlar arasındadır)*

7.3. Kelam ve Mezhepler Tarihi

Dinin itikat sahasında söz söylemeyi kendisine görev edinmiş olan Kelam ilmi ile konuları itibarıyla onunla benzerlik gösteren Mezhepler Tarihi alanlarında da kalem oynatan Ozanoğlu'nun bu alanlardaki bazı eserleri şunlardır:

- *Alevî - Bektaşî Edebiyatı Literatürü*

---

⁸⁷ İhsan Ozanoğlu, *Oruç (Mülteka'l-Ebhur'dan Aynen Terceme)* Çev. İhsan Ozanoğlu, (Kastamonu ts.) önsöz kısmı.

- *Alevî – Bektaşî Edebiyatı: Örnekler*
- *Alevî – Bektaşî Edebiyatı-Bibliyografya*
- *Alevî – Bektaşî Edebiyatı-Metinler: 1-2*
- *Alevî – Bektaşî Sözlüğü*
- *Alevî – Bektaşî Şairleri*
- *Ebced Hesabı İle Esmâ-i Hüsnâ*
- *Eğitim İnanmaları*
- *Esmâ-i Hüsnâ*
- *Esmâ-i Hüsnâ'ya Mukabil Esmâ-i Melâike*
- *Genel Bakımdan İnanmalar*
- *Halk İnanç ve Gelenekleri*
- *İsm-i A'zam Azimetî 1-2*
- *Kabir ve Kıyamet*
- *Kıyamet Günü*
- *Manevi Varlıklar*
- *Manevi Varlıklar Açıklaması*
- *Nurculuğun Gerçek Yüzü*
- *Nurculuğun İçyüzü*
- *Nurculuk*
- *Va'd ve Va'îd*

7.4. Gizli Bilim (Okültizm)

Gizli Bilim serisine ait yazdığı 162 kadar fasikül tespit edebildik. Ayrıca bunlar ciltler halinde de bulunmaktadır. Bu fasiküllerin bazıları İsm-i Azam Azimetî, Burçların Azimetî, Hacet ve Murad, Yıldızları Azimetî, Mülk Suresi Azimetî... gibi başlıklar taşımaktadır. Bu alandaki diğer bazı eserleri ise şunlardır:

- *Gizli Bilim: 1-2*
- *Gizli Bilim Alfabeti*
- *Gizli Bilim Dalları*
- *Gizli Bilim Külliyatı 1-26*
- *Gizli Bilim Literatürü*
- *Gizli Bilim Mecmuası 1-4*
- *Gizli Bilimcilerin Müracaat Ettikleri Âyetler*
- *Gizli Bilimcilerin Müracaat Ettikleri Sûreler*
- *Havas İlmi*

- *İnanmalar 1-3*
- *Yıldız İlminin İbtali (İbn-i Sina'dan Terceme)*

7.5. Tasavvuf

Ozanoğlu, şiirlerinde tasavvufta da söz sahibi olduğunu bildirmektedir. Babasının Şeyh Şaban-ı Veli Dergahında zâkirbaşı olması tasavvufa ilgi duymasının nedenleri arasında gösterilebilir. Onun tasavvuf ve tasavvuf tarihiyle ilgili bazı eserleri şunlardır:

- *Ahlâkın Tashihi*
- *Büyük Türk Velisi Behaaddin Şahi Nakşibendi*
- *Büyük Veli Benli Sultan*
- *Karabaş-ı Veli*
- *Mutasavvıf İhsan Oğuz*
- *Şa'ban-ı Veli Menkıbeleri Tercümesi*
- *Tarikat Türleri*
- *Tasavvuf Tarihi*
- *Türbe-Nâme*
- *Türk Büyüklerinden Ünlü Bilgin ve Mutasavvıf Şabân-ı Velî*

Ozanoğlu, eserlerinin nerelerde bulunduğunu da bize haber vermektedir. Buna göre eserleri Türk Dil Kurumu'nda, Müzeler Genel Müdürlüğü'nde, Ankara Etnografya Müzesi'nde, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Arşivi'nde, Kastamonu Müzesi'nde, Kastamonu İl Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.⁸⁸ Bunlara ilave olarak Türk Tarih Kurumu'nda, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi'nde, çocuklarının özel kütüphanelerinde ve Mustafa Gezici gibi bazı araştırmacıların özel kütüphanelerinde de eserleri bulunmaktadır.

Ozanoğlu, 74 yıllık ömrüne bu kadar çok eser telifini sığdırabilmiş bir dehadır. Onun eserlerinin basılması, tanınması elbette gereklidir. Onun için de gerek araştırmacılara gerekse sivil toplum örgütlerine ve resmî kuruluşlara büyük görevler düşmektedir.

---

⁸⁸ Ozanoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve Tefsir ile İlgili Eserler Literatür*, 45-46.

Sonuç

Düşünce dünyamızın en üretkenlerini tespit etmek maksadıyla yaptığımız çalışmada ilginç ve hayret verici sonuçlara ulaştığımız söylenebilir. Her şeyden önce bu müellifler bir insan ömrünün ne kadar verimli kullanılabileceğinin canlı kanıtlarıdır. Onların çabaları, emekleri telif sahasında bir ömre sığdırılabilecek üretimin üst sınırlarını da test etme imkânı vermektedir. Buna göre 50-60 yıllık bir ömürde bile insan isterse binlerle ifade edilebilen sayıda telifatta bulunabilir. Yaşadığı dönemdeki ekonomik ve diğer açılardan kaynaklara ulaşma zorlukları, geçim meşgalesi vs. bir insanın yazmasını, üretmesini engelleyememektedir. Söz gelimi İbn Teymiyye'nin ömrünün önemli bir kısmını hapislerde geçirmesi onu 702 eser üretmekten alıkoyamamıştır.

Çalışma konumuz olan en velûd müelliflerin bazı hususiyetleri bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse İrec Efşâr, İbn Tolun ve İhsan Ozanoğlu kütüphanecilik yapmışlardır. Kitabın en kıymetli kaynak olduğu dönemlerde müelliflerin kitaba ulaşma sorununun olmaması üretimi doğrudan etkilemiş olmalıdır. Buna ilave olarak müelliflerin kitaba ulaşma konusunda elde bulunanlarla yetinmediğini de görmekteyiz. Süyûtî'nin kütüphanelerdeki eski kitapları toplatıp düzelterek kendi eseri olarak yayınladığı iddiası -bir iddia bile olsa- dönemin kitaba ulaşma çabalarından birini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Yine İhsan Ozanoğlu'nun kitaba ulaşmak için Mısır kütüphanelerine çeşitli dillerde mektuplar yazdığından bahsetmesi de müelliflerin eldekilerle yetinmediğini göstermesi bakımından önemlidir.

Müelliflerin ezber kabiliyetleri, üzerinde ayrıca durulması gereken bir husustur. Fotokopinin, dijital belleklerin vs. olmadığı bir zamanda kaynağı temin etmenin başlıca iki yolu bulunmaktadır. Bunlardan birisi o kaynağın istinsah yoluyla bir nüshasını oluşturmak, diğeri ise ezberlemektir. Bir kitabın nüshasını çıkarmak uzun zaman alabilmektedir. O bakımdan ezberi kuvvetli olanlar kitabı ezberlemeyi tercih etmektedirler. Çalışmamızda da görüldüğü gibi üretken müellifler pek çok kitabı ezberlemişlerdir. Özellikle İbn Teymiyye, İbn Tolun ve İhsan Ozanoğlu'nun bu konuda çok yetenekli oldukları söylenebilir.

Süyûtî, et-Tehaddüs bi ni'metillah adıyla bir eser yazmış ve burada ürettiklerinin listesini vermiştir. İbn Tolun aynı şeyi *el-Fülkü'l-meşhûn*'da

yapmıştır. İhsan Ozanoğlu ise bu konuda müstakil bir eser yazmasa da bazı eserlerinde çalışmalarının listesini vermeyi ihmal etmemiştir. Gerçi o da *Hayatım* isiminde bir kitap yazdığını ancak kitabın kayıp olduğunu söylemiştir. O da bu kitabında eserlerinin listesini vermiş olabilir. Bunlara ilave olarak İbn Tolun'a ayrıca değinmek gerekir. Zira o, hocalarını, eğitimini, aldığı dersleri ve okuduğu kitapları listelemekle kalmamış aynı zamanda aldığı icazetlerden oluşan bir de kitap hazırlamıştır. Her ne kadar kitabı kaybettiğini söylese de bu girişimi bile başlı başına takdire değerdir.

İhsan Ozanoğlu'nun yazdığı malzemelerin çeşitliliğine dikkat çekmek gerekir. Zira o, çizgili, çizgisiz, kareli defterlere... bulduğu her malzemeye yazmıştır. Hatta maliye veya envanter defterlerinin kullanılmayan yüzlerine, karton kağıtlara, sipariş fişlerine bile yazdığı görülmüştür. Ciltlenmiş bir kitabının içinde çok çeşitli kağıtların peş peşe sıralandığını görmek mümkündür. Bu durumun kağıt kıtlığından kaynaklandığını tahmin etmek güç değildir. Kastamonu köylerini dolaşarak oluşturduğu yaklaşık 20 cildi bulan yemek kitaplarında ise yemek tariflerini basılı fişlere yazmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla o sırada fişleri matbaaya bastırabilecek bir kaynak bulmuş olmalıdır. Bu tür istisnalar dışında Ozanoğlu'nun yazı malzemelerinin içler acısı olduğunu söylemek gerekir. Çoğu kitabını kurşun kalemle yazmıştır ve o yüzden de yazının silinip, solup kaybolmasından duyduğu endişede haklıdır.

En üretken müellifler arasında soy itibarıyla Türk olanların varlığına dikkat çekmek gerekir. İbn Tolun'un atalarının Memluk ve Anadolu Türkü olduğu bilinmektedir. Türkçe bilmemesine rağmen Faruk Sümer'in şehadetiyle Avşar Türklerinden olduğunu öğrendiğimiz Efşar'ın bu yönünü hatırlamak gerekir. Yine İhsan Ozanoğlu bu konuda öne çıkmaktadır. Ailesinin Buhara'dan önce Erzincan'a sonra da Kastamonu'ya göçmüş olduğunu bizzat kendisinden öğrenmekteyiz.

İnsanların yaşadığı zamana not düşme ve gelecek nesillere yaşadığı dönemin birikimini aktarma çabası takdir edilmelidir. Elbette ki her yazılanı kabullenmek veya en fazla eser bırakanların en büyük müellif olduğunu iddia etmek vs. doğru değildir. Ne var ki onların bıraktıkları mirasın hangi zorluklarla üretildiğini bilmeden gelişi güzel bir şekilde onları eleştirme hakkı da kimsede olmamalıdır. En azından eleştirebilmek

için onların çabası kadar bir çabanın gösterilmesini beklemek hakkaniyetli bir davranış olacaktır.

Kaynakça

- Adıgüzel, Adnan. “Abdulahid Merrakuşî, El-Mu’cib Fî Telhîsi Ahbârî'l-Mağrib Adlı Eseri ve Tarihçiliği”. *Bilimname* XXIX, (2015/2), 33-60.
- Ansarî, A. S. Bazmee. “Eşref Ali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/472473. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Ansarî, A. S. Bazmee. “Eşref Ali”, XI/473; Muntasir Mir, “Bir Bütün Olarak Sure Tefsirde Yirminci Yüzyıl Gelişmesi”. çev. Mustafa Özel, *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* XIII-XIV, (İzmir 2001) 69-75.
- Aşık, Nevzat. “Hicrî IV. Asırdan Sonra Makâmât Yazanlar”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* II, (İzmir 1985), 55-74.
- Bağdatlı, İsmail. *Hediyetü'l-Ârifîn, Hediyetü'l-Ârifîn: Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-musannifîn*, I-II, İstanbul 1951.
- Birişik, Abdülhamit. “Hindistan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 18/94-101. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Birişik, Abdülhamit. “Hint Alt-kıtasında İslâm Araştırmalarının Dünü Bugünü: Kurumlar, İlmî Faaliyetler, Şahıslar, Eserler”, *DÎVÂN İlmî Araştırmalar* 17 (2004/2), 1-62.
- Birişik, Abdülhamit. “Rızâ Han Birelvî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35/61-64. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çelebi, İlyas. “Kemalpaşazâde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/242-245. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Dikici, Recep. “Es-Suyûtî'nin Hulâsa fi'n-Nahv'inin Konya Yusuf Ağa Kütüphanesindeki Yazma Nüshası”. *Türk Dünyası Araştırmaları* 98, (Ekim 1995), 221-223.
- Durmuş, İsmail. “İbn Hazm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/58-61. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Emmons, Robert A. “Maneviyat Bir Zekâ mıdır? Güdülenme, Biliş ve Nihâî İlgi Psikolojisi”. Çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu- Fatma Şengül, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2008/2), 133-158.
- Furat, Ahmed Subhi. “Zâhidlerin Tenkidi İbn'ul-Cevzî” *İslam Medeniyeti*, (İstanbul 1969).
- Gökçe, Ferhat. “Ali b. Osman el-Ûşî'nin Yaşadığı Dönemde Hadis İlmî”. *Uluslararası Ali b. Osman el-Ûşî Sempozyumu Bildirileri*, Türkiye Diyanet Vakfı Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları Bişkek, 2018.

- İbn Kayyim el-Cevziyye. *Esmâ'ü mü'ellefâti Şeyhü'lislâm İbn Teymiyye*. nşr. Selâhaddin el-Müneccid. Beyrut: 1403/1983.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn. *es-Sârimü'l-meslûl alâ Şâtimi'r-resûl*. nşr. Muhammed b. Abdullah b. Ömer el-Halevânî – Muhammed Kebîr Ahmed Şevderî. Demmân 1417/1997.
- İbn Tolun, Şemsüddîn Muhammed b. Ali b. Tolun ed-Dımaşkî. *el-Fülkü'l-meşhûn fî ahvâli Muhammed b. Tolûn*. nşr. Muhammed Hayr Ramazân. Beyrut: Dârü İbn Hazm 1416/1996.
- Karagöz, Nail. “Kastamonulu Çok Yönlü İlim Adamı İhsan Ozanoğlu'nun Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Third Sarajevo International Conference on Social Sciences by FBA*. Sarajeva, Bosnia and Herzegovina: April 27-30 2017.
- Karahan, Abdülkadir. “Süyûtî”, *MEB İslam Ansiklopedisi*. 11/262; İstanbul: 1979.
- Kartal, Alparslan. “el-İlelu'l-Mutenâhiye Özelinde İbnu'l-Cevzî'nin Bazı Metin Tenkidi Uygulamaları”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1, (2017).
- Kavas, Ahmet. “İbn Tolun, Şemseddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/415-416. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Koca, Ferhat. “İbn Teymiyye, Takıyyüddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/391-405. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kurt, Abdurrahman - Kurt, Rabia. “Bir Âlimin Kendi Dilinden Eğitim Hayatı: Şemsüddîn İbn Tolun ed-Dımaşkî (880-953/1473-1546)”. *Hadis ve Siyer Araştırmaları* V/2 (2019), 333-352.
- Kurtuluş, Rıza. “Efsâr, İrec”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-I/391. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.
- Ozanoğlu, İhsan. *Divan Edebiyatı Genel Bilgi, Eleştiri, Dizi I*. Kastamonu 1977, (Daktilo yazısı).
- Ozanoğlu, İhsan. *Kastamonu Kültür ve Folkloru Dini ve Tasavvufi Edebiyat 14. Kısım Kur'an-ı Kerim Okumakta Üstad Hafızlar*. Kastamonu yk.1972.
- Ozanoğlu, İhsan. *Kur'an-ı Kerim ve Tefsir İle İlgili Eserler Literatür*. Kastamonu ts..
- Ozanoğlu, İhsan. *Kur'an-ı Kerim'den Ayet Bulma Rehberi*. b.y., ts.
- Ozanoğlu, İhsan. *Maniler I*. Kastamonu ts., (Daktilo yazısı).
- Ozanoğlu, İhsan. *Mushaflarda İmla Hataları*. Kastamonu ts.

- Ozanoğlu, İhsan. *Oruç (Mülteka'l-Ebhur'dan Aynen Terceme)* Çev. İhsan Ozanoğlu. Kastamonu ts.
- Ozanoğlu, İhsan. *Türk Büyüklerinden Ünlü Bilgin ve Mutasavvıf Şaban-ı Veli Hayatı, Eserleri ve Külliyesi*. Kastamonu 1966.
- Özel, Ahmet. *Hanefî Fıkıh Âlimleri*. Ankara: TDV Yayınları: 2014.
- Özgüdenli, Osman G. “İslâmî Yazmalara Adanan Bir Ömür: Prof. İrec Afşar (1925-2001)”. *BELLETEN* 75/274 (Aralık 2011), 975-978.
- Özkan, Halit. “Süyûtî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/188-198. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Süyûtî, Celâleddîn. *et-Tehaddüs bi ni'metillah*. nşr. E. M. Sartain. Cambridge: el-Matbaatü'l-Arabiyyeti'l-Hadise 1975.
- Şeybânî, Muhammed. İbn İbrâhim *Evrâku Mecmûatin min Hayâti Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*. Kuveyt: Mektebetü İbn Teymiyye 1989.
- Şulul, Kasım. “Tarih Usûlü Meselelerine Dair Bir Risâle: Celâleddîn Es-Suyûtî'nin (849-911/1445-1505), Eş-Şemârîh Fî İlmî't-Tarih'i”. *İSTEM* 11 (Aralık 2008), 123-144.
- Tomar, Cengiz. “SEHÂVÎ, Şemseddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/313-316. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Ürün, Ahmet Kazım. “Arap Dili ve Edebiyatı Açısından es-Süyûtî”. *Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 9. 10. Sayı, (1994-1995), 79-92.
- Yıldırım, Enbiya. “Suyuti'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehavi-Suyuti Çekişmesi Bağlamında)”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/2 (2006), 149-174.